

יחודו של חג-פסח, חרות מן מהלכי-הטבע.

[שיחה 3 לפסח – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו אוצרות התורה, כרך ב' בחלק "מועדים".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

נצטוינו בהרבה מצות בכדי לעשות לעצמנו "זכר ליציאת מצרים".
הרמב"ן מציין: תפילין, מזוזה, קריאת-שמע, סוכה: "להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו ולא יהיה פתחון־פה לכופר להכחיש אמונת ה'. כי הקונה מזוזה בזו א' ונתכוון בעניינה, כבר הודה בחידוש העולם, בידיעת הבורא ובהשגחתו, גם בנבואה, והאמין בכל פינות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו" (רמב"ן, שמות יג, טז).

הוא מקדים שם מה שנאמר בתורה בענין יציאת מצרים:

- "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ" – להורות על השגחה;
- "למען תדע כי לה' הארץ" – להורות על חידוש העולם;
- "למען תדע כי אין כמוני בכל הארץ" – להורות על היכולת שהוא שליט בכל".

ובאמת, כאשר נדייק היטב נמצא בתורה לא רק 3 ידיעות הללו שהרמב"ן מנה, אלא אפילו 10 סוגי לימודים של "ידיעה":

- 1 – וידעו מצרים כי אני ה' (ז,ה), לפני שנהפך המטה לתנין)
- 2 – בזאת תדע כי אני ה' (ז,ז,מכת דם)
- 3 – למען תדע כי אין כה' (ח,ו, מכת צפרדע)
- 4 – למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ (ח,יח, מכת ערוב)
- 5 – בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ (ט,יד, מכת שחין)
- 6 – למען תדע כי לה' הארץ (ט,כט, מכת ברד)
- 7 – וידעתם כי אני ה' (י,ב, מכת ארבה)
- 8 – למען תדעו אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל (יא,ז, מכת בכורות)
- 9 – וידעו מצרים כי אני ה' (יד,ד, על הים)
- 10 – וידעו מצרים כי אני ה' (יד,יח, על הים)

ודאי שיש מה להדגיש וללמוד בכל אחד ואחד מהנ"ל, ואין כאן המקום להאריך בפרטים.
אלא נתרכז כעת בדברי רי"א חבר (תלמיד תלמידו של הגר"א), בביאורו להגדה של פסח.

הוא כותב כי ישנה הנהגה רגילה של טבע, כמו מלך הנועץ בשרי מדינתו לפי החוקים הקבועים לכולם. וישנה הנהגה של השגחה פרטית, בה מלכו של עולם מגביה שפלים ומשפיל גאים, בלי להתייחס כלל לחוקים הקבועים, אלא לפי רצונו העילאית השולטת במצב לפי עקרונות נשגבים וחשובים לאין-ערוך מהחוקים הקבועים. במהלך הראשון, העולם השגרתי הוא מבוסס על יסודות טבעיים, אין אבר-גופני הנוצר לבטלה ("מורה נבוכים", ב/סוף יט; ג/יג). הכל מתוכנן ומסודר, וזה גלוי לעין.

אבל ישנה הנהגה אחרת שהיא עליונה יותר, בה "ואתכם לקח ה' לו לעם נחלה" (דברים ד, כ), בה יש שנוי שהעולם מנוהל בשם יהו"ה ולא בשם אדנ"י (עיינין היטב ברמב"ן על שמות ו, ג - "ושמי יהו"ה לא נודעתי להם"). ועל זה נאמר "ודברך אמת וקיים לעד", כלומר לפי הנהגה של כ"ב אותיות התורה, מא' ועד ת' של תיבת "אמת" (עיינין על כך פירוש נפלא למהר"ל על אבות, דף ר"מ, "שבעה דברים בגולם"). התורה נקראת "אמת" (ברכות ה:): "בחסד ואמת יכופר עון". וכל זה מנוהל ע"י חילופי כל אותיות התורה שהן תמורות לאותיות של שם יהו"ה. (מהרש"א על ברכות כא. וע"ע ביאור הגר"א לתקו"ז דף 227 ד"ה וביה אשתנין). "כל – שְׁתָּה תחת רגליו" (תהלים ח, ז), ואמרו "תפוח עקבו של אדם הראשון, מְכָה גלגל חמה" (ויק"ר כ, ב). כלומר גדלות האדם היא שהוא פוקד ומצוה על כל מערכות הטבע, אשר נציג ראשי שלהן הוא החמה (=חמה המצמיחה כל צמחי העולם, ומזריחה אור כדי שהבריות יראו את אשר לפניהם). יהושע עצר את השמש בגבעון (ב"ר פד) וכן רבי פנחס בן יאיר עצר גינאי-נהרא כרצונו (חולין ז.). אמנם, עת שישראל היו משועבדים במצרים, הם היו כעובר במעי אמו (כמו שהמשילו חז"ל במדרש תהלים, פרק קטז. מהר"ל ביאר זאת ב"גבורות ה'", פ"ג). הם היו ללא מצוות בכלל ("ואת עירום ועריה"), עד שניתנו להם מצוות מילה וקרבת פסח. וע"י זה "בדמיון חיי". ואז ע"י תרי"ג המצוות (שטעמייהן נעוצים בסיבות שמיימיות, ע"פ "ספירות") נהיו בני ישראל "ראשונים היושבים במלכות" של ה', ושולטים על הטבע ככל צרכיהם. אבל ז' מצוות בני נח (של אוה"ע) הן הגיוניות לפי הסדר-הציבורי והאנושי, ונקבעו כדי לסדר משא-ומתן הבריות, לשמור על חיי צוותא בין חלקי האוכלוסיה השונים, ואין ביכולתם לשלוט על הטבע. אין אצל ז' המצוות קדושה ודבקות בה', ואוה"ע נשארות מצומצמות במגבלות הטבע. אחרי יציאת מצרים קבלו בני ישראל תרי"ג המצוות ועלו להנהגה שהיא מעל-לטבע, הנהגה שהיא נסיית ומשוחררת מכל חק מצומצם. ולכן מקבלים שכר ועונש לפי מעשיהם ולא לפי המסלול הטבעי (ע"ע רמב"ן, סוף פרשת בא, וכן על ויקרא כו/יא).

כוחם של ישראל לשלוט על טבע גופם.

לפני צאתם של ישראל ממצרי מצרים, הצטרכו למול את עצמם. וכדברי הרמב"ם (מו"נ ג, מט) – "אין מצוה זו להשלמת חסרון הבריאה, אלא להשלמת חסרון המדות. אותו נזק גופני הנעשה הוא המטרה... להפחית את הלהיטות והתאוותנות המופרזת מכדי הצורך". כלומר, היא הנהגה לא-טבעית.

גם בטרם נכנסו לארץ-הקודש הצטרכו בני"י למול את עצמם. מה הקשר בין זה לזה? באמצע הציווי על המילה, ה' מוסיף לאברהם: "והקימותי את בריתי ביני ובינך... להיות לך לאלהים... ונתתי לך ולזרעך את כל ארץ כנען לאחוזת עולם והייתי להם לאלהים" (בראשית יז, זח). מפרש רש"י: "ומה היא הברית? להיות לך לאלהים. ושם בא"י אהיה לכם לאלהים, אבל ישראל הדר בחו"ל כמו שאין לו אלוה" עכ"ל. כלומר, יש כאן ג' שלבים.

1. ה' יהיה לישראל לפטרון ואלוה,

2. אבל זה תלוי אם הם יהיו קבועים בא"י (כדברי רמב"ן על ויקרא יח, כה, וע"פ כתובות קי:).

3. אבל זה גופא תלוי בתנאי אם יהיו בני"י נימולים.

ומדוע? כי בעם-ישראל, חוקי המוסר שולטים על חוקי הגוף. יש לנו מערכת אלוהית ולפיה אנו פועלים. זה מתגלה באות-ברית בה מחלישים את כוחו של האבר (לפי הסברו של הרמב"ם לעיל מו"נ ג/מט עיי"ש). ולכן דרשו ב"תקוני זהר": "מי יעלה לנו השמימה" (דברים ל, יב) הוא ראשית-יבות "מילה" וסופי-תיבות: יהו"ה. על ידי הקדשה זו יצאנו ממצרי הטבע.

המספור של עשרת המכות נתבאר יפה במהר"ל (יגבורות ה"י, פרקים לד, נו עיי"ש). אבל כאן נזכיר בקצרה (ע"פ חידושי הרב שלמה ברנשטיין, כתב-עת "שמעתין", תשרי תשל"ז) לפרש **שהמספר 7**, מסמל את מערכות הטבע; **מספר 10**, מורה על שלימות ישראלית; **ומספר 13**, מורה על שפע אלוהי היורד מגנזי מרומים מן העולם הנבדל.

על מספר "שבע".

הנה בחג סוכות (חג האסיף, הכנסת יבול-השדה הביתה) באו כמה סדרות של "שבע" בקרבנות. כי משך שבעת הימים הקריבו שבעים פרים (=מול 70 אוח"ע, כלומר ז' אומות שבא"י שהם השרשיים, מוכפל בעשר, לכלול כל שאר ארצות תבל. כן כתב הגר"א). וכן הקריבו בכל יום 14 כבשים (7x2), הרי אלו 98 כבשים; ובכל יום משבעת הימים האלו הקריבו 2 אילים אלו הם 14 אילים. בסך הכל יש כאן 182 בהמות (=7x26) – כלומר יש כאן סמל של יהו"ה, גימטריא 26.

על מספר "עשר".

אבל בראש השנה הביאו לעולה פר אחד, איל אחד, 7 כבשים ושעיר לחטאת. הרי בסך הכל 10. כן הביאו סך כזה ביום כיפור, וכן הביאו בשמיני עצרת (שהוא יום גמר מסירת פתקאות הדין, על פי זהר א/רכ). "וסביבו נשערה מאד" ככל שהאדם מצטיין בשלימות, כך מדת הדין. ולכן המספר הקובע הוא 10, ולא רק מספר 7 שהוא מספר הטבע.

על מספר "שלוש עשרה".

אבל בפסח, שבועות וראש חודש היו בכל אחד מהם 13 קרבנות. לעולה 2 פרים, איל א', 7 כבשים, ועוד שעיר לחטאת ושני תמידים. הרי 13 קרבנות. (זה ע"פ הכתוב במדבר פרק כ"ח. אבל בספר ויקרא (כג, יז) יש עוד תוספת קרבן בעצרת: על הלחם, 7 כבשים, פר א', 2 אילים ושעיר לחטאת וכן 2 כבשי עצרת, הרי עוד פעם 13 בהמות. בסך הכל 26 קרבנות כנ"ל, כמספר יהו"ה). וזהו בגלל י"ג מדות של רחמים, בגלל י"ג בריתות שנכרתו על ברית מילה, בגלל י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן וכו' הרי ההתקשרות עם עולם הנבדל, שהוא מעל ומעבר למספר שלימותו של עשר. (ע"ע מהר"ל, "חידושי אגדות" גנד, בבא מציעא ק"ז; "נתיבות עולם", בטחון, סוף פ"א)

כאשר נתבונן בייחודו של פסח (=שינוי הטבע) – מיד נבין מה משמעותו של מספר "שבע". עיין בספרו של רש"ר הירש "המצוות כסמלים" (מוסד הרב קוק, עמ' 64-74).

וחג העצרת מסמל גמר של פסח, כאשר מקבלים את התורה שבכתב ושבעל פה, כדברי רמב"ן (ויקרא כג, ט) שימי ספירת העומר משמשים מעין חולו-של-מועד. ולכן בעצרת יש מספר מהעולם הנבדל, (13). כי למרות שהיו "הללו עע"ז והללו עע"ז" (זהר ב/קע:) והשטן מקטרג לפי ראות-עיניו, ישראל נושע מתוך אותו רצון קדמוני של הבורא, רצון שהוא מעל ומעבר לכל עליותיו וירידותיו של הנברא, אותה ההבטחה שה' הבטיח לאברהם. יצאו מן מצב "עיבור" במצרים, לא בגלל זכויותיהם (אדרבה, משה רבנו מתלונן "אכן נודע הדבר" – רש"י על שמות ב,יד), אלא בגלל ציפיותו של הקב"ה לקיום התורה שתבוא אח"כ.

סיכום

- אומות העולם נועדו בסך-הכל למאוס ברע ולבחור בטוב. אבל ישראל נועדו לעלות אל הקודש.
 - למסלול הטבע יש גבול ואפשרויותיו מוגבלות. אבל עם ישראל הוא למעלה מכל הנמדד.
 - מעלה יתרה יש בין ישראל לגוים. בישראל קודם-כל ה' להם לאלהים ואח"כ המה לו לעם. ובאוה"ע יש צורך קודם-כל להתקרב לה' ואח"כ הוא להם לאלהים (ילק"ש ירמיה, סוף שיב).
 - בפסח יש דילוג ופסיחה מעל לטבע.
- עלינו להתבונן ברוממותו של יום.